

ტრალური ბანკების ალტერნატივას, თუმცა, არის იშვიათი შემთხვევები, როცა ისინი პარალელურად ფუნქციონირებენ.

როგორც ვხვდებით, სავალუტო საბჭოების არსებობისას ფულადი პოლიტიკა აღარაა დამოკიდებული ქვეყნის მონეტარულ ხელისუფლებაზე და მართლაც რეგულირდება მოთხოვნა-მიწოდებით. ლოგიკურია, რომ სავალუტო საბჭოსათვის რთული ხდება საპროცენტო განაკვეთების რეგულირება და სააღრიცხვო განაკვეთის დადგენა.

ისტორიულად სავალუტო საბჭოები წარმატებით ფუნქციონირებდნენ კოლონიებში, რომელთა ეკონომიკა მჭიდროდ იყო დაკავშირებული მეტროპოლიებთან. დეკოლონიზაციის პროცესში ბევრმა ყოფილმა კოლონიამ აირჩია სავალუტო საბჭოების გზა დამოუკიდებელი ეკონომიკის მშენებლობისას, რათა მეტი პრესტიჟი და სტაბილურობა მიენიჭებინათ საკუთარი ახალი ვალუტებისათვის.

2.3. ცენტრალური ბანკის როლი, ძირითადი ფუნქციები და ამოცანები

თავისი არსით ცენტრალური ბანკის მდგომარეობა, ის როლი, რომელიც მას აკისრია, მეტად წინააღმდეგობრივია. ეს წინააღმდეგობრიობა ეკონომიკურ ლიტერატურაში ცნობილია „მაგიური ოთკუთხედის“ სახელით, რომლის „კუთხეებსაც“ წარმოადგენს ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებელი, უმუშევრობის დონე, ინფლაციის ტემპი და საგადაამხდელი ბალანსის თანაფარდობა. აღნიშნული ინდიკატორები პირდაპირ თუ ირიბად დაკავშირებულია ერთმანეთთან და ყველა მათგანის ერთდროულად სასურველი მიმართულებით წარმართვა შეუძლებელია. მაგალითად, უმუშევრობის შემცირებას, როგორც წესი, მოსდევს ინფლაციის ზრდა, მეორე მხრივ, უმუშევრობის ზრდა, როგორც წესი, ნიშნავს ეკონომიკური ზრდის შენელებას. ასევე, ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებას უმრავლეს შემთხვევაში მიყვავართ საგადაამხდელი ბალანსის გაუარესებასა და ინფლაციის ზრდასთან. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ამ ოთხი მიზნის ერთდროულად მიღწევა შეუძლებელია და ამიტომ აუცილებელი ხდება მათ შორის პრიორიტეტულის (ერთი ან რამდენიმე) ამორჩევა, რასაც დროებით უნდა „შეენიროს“ რომელიმე სხვა მიზანი. ამ არჩევანის გაკეთება დიდ პროფესიონალიზმსა და სტრატეგიულ გათვლას მოითხოვს. იგი, როგორც წესი, დამოკიდებულია პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და საბაზრო კონიუნქტურაზე კონკრეტული დროის მონაკვეთისათვის, რომელიც უახლოეს მომავალში ისევ შეიძლება შეიცვალოს და ასე ხდება მუდმივად.

მიუხედავად იმისა, რომ ზუსტად ორი ერთნაირი ცენტრალური ბანკი ალბათ არ არსებობს და ისინი დიდი მრავალფეროვნებით გამოირჩევიან, მაინც შესაძლებელია იმ საერთო მიზნებისა და მათი გადაწყვეტის ბერკეტების დახასიათება, რომლებიც მეტ-ნაკლებად ყველა ცენტრალური ბანკისათვისაა დამახასიათებელი. მიზნებისა და მათი გადაწყვეტის ბერკეტების, ანუ მოვალეობებისა და უფლებამოსილებების შესაბამისობა განსაზღვრავს კონკრეტული ქვეყნის ცენტრალური ბანკის ადგილსა და როლს „მაგიური ოთკუთხედის“

კომპონენტების მართვაში. გამომდინარე ამ უფლებამოსილებებიდან, ცენტრალური ბანკები სხვადასხვაგვარად ახდენენ თავიანთი მიზნების რეალიზებას, აგებენ ურთიერთობას მთავრობასთან და სხვა სახელმწიფო ორგანოებთან, საბანკო სისტემასა და ფინანსური ბაზრის სხვა მონაწილეებთან, რეაგირებენ გარემო ცვლილებებზე.

ცენტრალური ბანკის, როგორც სახელმწიფო ინტერესების გამტარებლის, ფუნქციონირების საფუძველს წარმოადგენს, ერთი მხრივ, მისი პოლიტიკისა და ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის თანხვედრა და, მეორე მხრივ, საბანკო სისტემასთან ურთიერთქმედებების პრინციპები. როგორც არაერთხელ აღინიშნა, ცენტრალური ბანკი არის შუამავალი სახელმწიფოსა და დანარჩენ ეკონომიკას შორის და აღნიშნული შუამავლობა ხორციელდება საბანკო-საკრედიტო სისტემის მეშვეობით. ცენტრალური ბანკები ახორციელებენ ფულადი ნაკადების რეგულირებას იმ ბერკეტების (ფულად-საკრედიტო რეგულირების ინსტრუმენტები) მეშვეობით, რომლებითაც ისინი აღჭურვილი არიან კონკრეტული ქვეყნის კანონმდებლობით.

ცენტრალური ბანკების მრავალი ფუნქციის განზოგადებით შეიძლება გამოვყოთ ძირითადები, მათ შორის:

- 1) ბანკნოტების მონოპოლიური ემისიის ფუნქცია;
  - 2) ქვეყნის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელების ფუნქცია;
  - 3) საბანკო სისტემის საქმიანობის რეგულირების ფუნქცია;
  - 4) ბანკთა ბანკის ფუნქცია;
  - 5) მთავრობის ბანკირისა და ფინანსური აგენტის ფუნქცია;
  - 6) ქვეყნის ოქრო-სავალუტო რეზერვების მართვის ფუნქცია;
  - 7) საგადამხდელი-საანგარიშსწორებო სისტემის ორგანიზების ფუნქცია.
- მოკლედ განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

1) ბანკნოტების მონოპოლიური ემისიის ფუნქცია. როგორც განვლილი მასალებიდან გვახსოვს, ბანკნოტების ემისია ისტორიულად ცენტრალური ბანკების უძველესი და უმნიშვნელოვანესი ფუნქციათაგანია. განსხვავებით იმ ისტორიული პერიოდისაგან, როდესაც ქვეყანაში რამდენიმე ბანკი იყო ბანკნოტების ემისიის უფლებით აღჭურვილი, დღეისათვის ნებისმიერ ქვეყანაში მხოლოდ ცენტრალური ბანკი ფლობს ფულის ემისიისა და მისი ბრუნვიდან ამოღების კანონიერ ექსკლუზიურ უფლებას. გარდა ბანკნოტებისა და მონეტების ბეჭდვასთან დაკავშირებული ტექნიკური სამუშაოების ორგანიზებისა, ცენტრალური ბანკი ახდენს ფულადი მასის რეგულირებას და ქმნის ნაღდი ფულის რეზერვების სისტემას. ზოგიერთ ქვეყანაში ცენტრალური ბანკი ბეჭდავს მხოლოდ ქალაქის ფულს, ხოლო მონეტებს – ფინანსთა სამინისტრო (ხაზინა). ასეთ შემთხვევაში ცენტრალური ბანკი ყიდულობს მისგან მონეტებს ნომინალით, ხოლო სხვაობა ნომინალსა და თვითღირებულებას შორის ბიუჯეტის შემოსავალია. არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ ცენტრალური ბანკის საემისიო მონოპოლიის მნიშვნელობა გარკვეულწილად შემცირდა ბანკნოტების ოქროზე გადაცვლის ვალდებულების გაუქმებასთან ერთად. აღნიშნულ გარემოებას ოქროს სტანდარტის დროს უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ფულადი მიმოქცევის სტაბილიზაციის საქმეში, დღეს კი საემისიო ფუნქცია უფრო ტექნიკურ ხასიათს იძენს.

2) ქვეყნის ფულად-საკრედიტო და სავალუტო პოლიტიკის განხორციელების ფუნქცია. ცენტრალური ბანკების მიერ ფულად-საკრედიტო და სავალუტო პოლიტიკის გატარება არის ის უმნიშვნელოვანესი ფუნქცია, რომელიც წარმოადგენს ღონისძიებათა კომპლექსს, მიმართულს მიმოქცევაში არსებული ფულის მასის, საპროცენტო განაკვეთებისა და ფულადი მიმოქცევის სხვა მაჩვენებლების რეგულირებისაკენ. აღნიშნულ ფუნქციას ცენტრალური ბანკი ახორციელებს მთავრობის პოლიტიკის პარალელურად და იგი მიმართულია ეკონომიკის სტაბილური ზრდის, უმუშევრობის შემცირების, ინფლაციის მართვისა და საგადამხდელო ბალანსის ნორმალიზაციისაკენ. ცენტრალური ბანკის მიერ აღნიშნული ფუნქციის რეალიზაცია შეიძლება განხორციელდეს როგორც ეკონომიკური, ისე ადმინისტრაციული მეთოდებით:

- ფულად-საკრედიტო რეგულირების **ეკონომიკური მეთოდები** მოიცავს მინიმალურ სარეზერვო მოთხოვნებს, ოპერაციებს ღია ბაზარზე და საპროცენტო (სააღრიცხვო, რეფინანსირების) განაკვეთების ცვლილებებს. აღნიშნული მეთოდების უფრო დანერგვით აღწერა შემდეგ პარაგრაფში მოხდება;
- რაც შეეხება ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის **ადმინისტრაციულ მეთოდებს**, მათში მოიაზრება პირდაპირი შეზღუდვები ბანკებისა და სხვა ფინანსური ინსტიტუტების საქმიანობასა და აქტიურობის ხარისხზე. ეს შეიძლება იყოს დაკრედიტების ლიმიტების დადგენა, საპროცენტო განაკვეთების მინიმალური და მაქსიმალური ზღვრების დანესება, საქმიანობის სფეროების გამიჯვნა და ა.შ.

3) საბანკო სისტემის საქმიანობის რეგულირების ფუნქცია. საბანკო სისტემის, განსაკუთრებით კი – კომერციული ბანკების საქმიანობის რეგულირება ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელების ფუნქციასთან ერთად ცენტრალური ბანკის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფუნქციათაგანია. კომერციული ბანკები და მათი საქმიანობა, როგორც წესი, ბევრად უფრო მკაცრი ოფიციალური ზედამხედველობის საგანს წარმოადგენენ სახელმწიფოს მხრიდან (ცენტრალური ბანკის სახით), ვიდრე სამეწარმეო საქმიანობის სხვა ნებისმიერი სახეობა. აღნიშნულის მიზეზია ის, რომ ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკური და ფინანსური მდგომარეობა რამდენიმე მნიშვნელოვანი გარემოების გამო ბანკებზეა დამოკიდებული:

- საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ბანკები ასრულებენ წამყვან როლს ფინანსური რესურსების გადანაწილებაში: ახორციელებენ საშუაშვლო ფუნქციას ქარბი სახსრების მქონე კრედიტორებსა და პოტენციურ მსესხებლებს შორის;
- ბანკები იღებენ დეპოზიტებს, რომლებიც წარმოადგენს საზოგადოების ფინანსური აქტივების ნაწილს და ისინი მთლიანად უნდა იყოს დაბრუნებული მოთხოვნისთანავე ან დეპოზიტის ვადის გასვლისას;
- ბანკებს უკავიათ ცენტრალური ადგილი საგადამხდელო მექანიზმში, რომელიც ემსახურება ფიზიკურ პირებს, სამეწარმეო სფეროს და საერთაშორისო სტრუქტურებს.

საბანკო სისტემის ზედამხედველობისა და რეგულირების ეფექტიანი სისტემა აუცილებლად გულისხმობს ცენტრალური ბანკის პასუხისმგებლობისა და მიზნების მკაფიოდ განსაზღვრას, რომელიც მას მინიჭებული აქვს კანონმდებლობით. ცენტრალური ბანკის მხრიდან საბანკო სისტემის ზედამხედველობის

საბოლოო მიზანია საბანკო-საკრედიტო სისტემის სტაბილური ფუნქციონირების უზრუნველყოფა, საბანკო სისტემაში სისტემური კრიზისის წარმოქმნის ალბათობის მინიმუმამდე შემცირება და ამ გზით ბანკების მეანაბრეთა და სხვა კრედიტორთა ფულადი სახსრების, საბანკო სისტემაში კონკურენტუნარიანობის პრინციპებისა და ცენტრალური ბანკის ინსტიტუციური ინტერესების მაქსიმალურად დაცვა. ამდენად, საბანკო ზედამხედველობის მართლზომიერების ძირითად არგუმენტს მეანაბრეთა დანაკარგის რისკის შემცირება და ამ გზით ბანკების მიმართ საზოგადოების ნდობის განმტკიცება წარმოადგენს. ცენტრალური ბანკის მხრიდან კომერციული ბანკების საქმიანობის კონტროლისა და ზედამხედველობის სისტემა მიმართულია შიდა და გარე საბანკო რისკების შემცირებისაკენ, რათა თავიდან იქნეს აცილებული კომერციული ბანკის გაკოტრება, ვინაიდან ერთი ბანკის გაკოტრებამ შეიძლება ბიძგი მისცეს ე. წ. „დომინოს ეფექტის“ წარმოქმნას, სისტემურ საბანკო კრიზისს, რომელმაც შეიძლება მთლიანად მოშალოს ფინანსური სექტორი და შესაბამისად – ქვეყნის ეკონომიკაც.

საზედამხედველო ფუნქცია ზოგიერთ ქვეყანაში მხოლოდ ცენტრალური ბანკის მიერ ხორციელდება, ზოგიერთ ქვეყანაში კი – ხაზინასთან, საბანკო კომისიასთან, დეპოზიტების დაზღვევის სააგენტოსა და სხვა ორგანოებთან ერთად. ამასთან, არის ისეთი ქვეყნები, სადაც მაკონტროლებელი ფუნქცია ხორციელდება არა ცენტრალური ბანკის, არამედ სხვა ორგანოების მიერ. ცენტრალური ბანკების მხრიდან კომერციული ბანკების ზედამხედველობის სისტემა არის ღონისძიებათა მთელი კომპლექსი, რომელშიც შედის ზოგადად საბანკო საქმიანობის ან რომელიმე სახეობის საქმიანობის შესახებ ლიცენზიის გაცემა, კომერციული ბანკების პერიოდული ფინანსური ანგარიშგებების ანალიზი, შემოწმებები, ნორმატივების დანესება, მათი შესრულების ანალიზი და ა.შ.

ფინანსური გლობალიზაციისა და საბანკო საქმის ინტერნაციონალიზაციის შეუქცევადმა პროცესებმა დღის წესრიგში დააყენეს საბანკო ზედამხედველობის ერთიანი პრინციპების საერთაშორისო დონეზე უნიფიცირების საკითხი. ამ მიზნით შექმნილი ე.წ. „საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტი“ მთელი საქმიანობა მიმართულია სწორედ ქმედითი საბანკო ზედამხედველობის საბაზო პრინციპების შემუშავებისა და ცენტრალური ბანკებისათვის სხვადასხვა რეკომენდაციის შეთავაზებისაკენ.

საერთაშორისო ანგარიშსწორების ბანკთან არსებული საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტი (**Committee on Banking Supervision of the Bank for International Settlements**) დაარსდა 1974 წელს G10 („დიდი ათეულის“) ქვეყნების ცენტრალური ბანკების პრეზიდენტების მიერ. დღეისათვის მის შემადგენლობაში შედის 27 ქვეყნის ცენტრალური ბანკის წარმომადგენელი.

კომიტეტი იკრიბება წელიწადში ოთხჯერ საბანკო საქმიანობის სტანდარტების შემუშავების მიზნით, თუმცა, საერთაშორისო ანგარიშსწორების ბანკში (**BIS**) ფუნქციონირებს კომიტეტის მუდმივმოქმედი სამდივნო. კონტაქტების კიდევ უფრო განმტკიცებისათვის ყოველ ორ წელიწადში ერთხელ იმართება საბანკო ხელმძღვანელების საერთაშორისო კონფერენცია (**ICBS**). თავად **BIS** შეიქმნა 1930 წელს წამყვანი ქვეყნების ცენტრალურ ბანკებს შორის კავშირისათვის. **BIS** ბაზელის კომიტეტის საქმიანობაში არ ერევა.

ბაზელის კომიტეტის ძალისხმევა მიმართულია საბანკო ზედამხედველობის ხარისხის ამაღლებისაკენ, უზრუნველყოფს ინფორმაციის გაცვლას

ცენტრალურ ბანკებს შორის, შეიმუშავენ საბანკო საქმიანობის კონტროლის ზოგად მიდგომებს, ერთიან სტანდარტებსა და სახელმძღვანელო პრინციპებს. კომიტეტის ექსპერტები საჭიროებისამებრ აძლევენ რჩევებს ნებისმიერი ქვეყნის ცენტრალურ ბანკებს საზედამხედველო საკითხებთან დაკავშირებით. ბაზელის კომიტეტის მიერ მიღებული ცნობილი დოკუმენტებია: „ეფექტიანი ზედამხედველობის ძირითადი პრინციპები“ (1997), „ბაზელი I“ (1988), „ბაზელი II“ (2004), „ბაზელი III“ (2010).

4) ბანკთა ბანკის ფუნქცია. როგორც წინა პარაგრაფში აღინიშნა, ისტორიული განვითარების კვალობაზე ცენტრალური ბანკები თანდათან ჩამოშორდნენ ეკონომიკის მომსახურებას და გადაერთვნენ სხვა ბანკების მომსახურებაზე. დღეისათვის ცენტრალური ბანკები აღარ ემსახურებიან იურიდიულ და ფიზიკურ პირებს, მათი კლიენტები არიან კომერციული ბანკები, ანუ ცენტრალური ბანკების კომერციულ ბანკებს უწევენ იმავე მომსახურებას, რასაც ეს უკანასკნელნი თავიანთ მომსახურებაში არსებულ იურიდიულ და ფიზიკურ პირებს. ცენტრალური ბანკები გახდნენ „ბანკთა ბანკები“, რაც, როგორც წესი, ასახულია შესაბამის ნორმატიულ დოკუმენტებში, მაგალითად, საქართველოს „ეროვნული ბანკის შესახებ“ ორგანული კანონის პირველივე მუხლის შესაბამისად, „საქართველოს ეროვნული ბანკი არის საქართველოს ცენტრალური ბანკი, ბანკთა ბანკი, საქართველოს მთავრობის ბანკირი და ფისკალური აგენტი“. ბანკთა ბანკის ფუნქცია გამოიხატება იმით, რომ ცენტრალური ბანკი არის საბანკო სისტემის საანგარიშსწორებო ცენტრი, აქ ინახება კომერციული ბანკების თავისუფალი ფულადი რეზერვები, იგი ახორციელებს მათი საქმიანობის რეგულირებასა და ზედამხედველობას, გასცემს კრედიტებს კომერციულ ბანკებზე საჭიროების შემთხვევაში.

კომერციული ბანკების დაკრედიტებით ცენტრალური ბანკი შეიძლება მოგვევლინოს როგორც ჩვეულებრივი კრედიტების გამცემის, ისე ე. წ. „ბოლო ინსტანციის კრედიტორის“ როლში. ბოლო ინსტანციის სესხი, როგორც წესი, მოკლევადიანია, მაგალითად, საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ გაცემული ბოლო ინსტანციის სესხის ვადა არ უნდა აღემატებოდეს 3 თვეს, თუმცა, განსაკუთრებულ შემთხვევებში, როდესაც შეიძლება საფრთხე შეექმნას ქვეყნის საფინანსო სისტემის სტაბილურობას, ეროვნული ბანკის საბჭოს გადაწყვეტილებით, დასაშვებია უფრო გრძელვადიანი სესხის გაცემა [3]. ტერმინი „ბოლო ინსტანციის კრედიტორი“ არის ინგლისური *lender of last resort* -ის პირდაპირი კალკი, რომლის უფრო ზუსტი თარგმანია „კრედიტორი კრიტიკულ სიტუაციებში“, ანუ იმ შემთხვევებში, როცა სხვა კრედიტორები უარს გვეუბნებიან, საჭირო მოცულობით და საჭირო დროში მოგვანოდონ სესხი.

კომერციული ბანკებისათვის ბოლო ინსტანციის სესხის აღების აუცილებლობის გაჩენა განპირობებულია მათი საქმიანობის სპეციფიკით. კომერციული ბანკის ბალანსში პასივის მხარეს არის მოთხოვნამდე ვალდებულებების მნიშვნელოვანი ნაშთები, რომელთა მოთხოვნა კრიზისულ სიტუაციებში კლიენტების მიერ ხდება მასობრივად და ბანკს უწევს საკმარისი რესურსების მოკლე ვადაში მობილიზება ვალდებულებების თავისდროულად გასასტუმრებლად. ეს, როგორც წესი, მეტად რთულ საქმეს წარმოადგენს, ვინაიდან ამ მოთხოვნამდე დეპოზიტების ნაწილი (და ხშირად მნიშვნელოვანი ნაწილიც)

3 საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“, მუხლი 33, პუნქტები 2, 3.

კრედიტების სახითაა გაცემული. ტრადიციულად, ცენტრალური ბანკისათვის ბოლო ინსტანციის კრედიტორის როლის მინიჭება განპირობებულია მისი პრაქტიკულად შეუზღუდავი შესაძლებლობით, უზრუნველყოს ბანკების ლიკვიდობა კრიზისის დროს, მაგრამ ისე არ უნდა გავიგოთ, რომ ბოლო ინსტანციის სესხი ეძლევა ნებისმიერ ბანკს, რომელსაც ამის სურვილი გაუჩნდება. ბოლო ინსტანციის სესხი ეძლევა ბანკს, რომელსაც ლიკვიდობაში შეექმნა დროებითი ფინანსური სიძნელებები, აქვს საფუძვლიანი დასაბუთება სესხის აღების შესახებ და მისი უზრუნველყოფის შესაბამისი აქტივები. ცენტრალური ბანკის მხრიდან ჩვეულებრივი კრედიტებისა და განსაკუთრებით ბოლო ინსტანციის სესხის გაცემისას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს მის საკმარისობასა და დროულობას.

5) მთავრობის ბანკირისა და საფინანსო აგენტის ფუნქცია. ცენტრალური ბანკები გვევლინებიან სახელმწიფოს ბანკირებად, კრედიტორებად და საფინანსო კონსულტანტებად. მთავრობისა და სამთავრობო ორგანიზაციების ანგარიშები, როგორც წესი, გახსნილია ცენტრალურ ბანკში. ბევრ ქვეყანაში ცენტრალური ბანკები გვევლინებიან მთავრობის ფისკალური აგენტების როლში, ისინი ახორციელებენ სახელმწიფო ვალის მომსახურებას (განთავსება და დაფარვა), სახელმწიფო ბიუჯეტის საკასო შესრულებას, ასევე მთავრობის ანგარიშსწორებების ოპერაციებს სხვა ქვეყნებთან.

სახელმწიფო ვალის მომსახურების (მართვის) ფუნქციების განაწილება ცენტრალურ ბანკებს, ფინანსთა სამინისტროს ან ხაზინას შორის დამოკიდებულია კონკრეტული ქვეყნის ტრადიციებზე, ისტორიული განვითარების თავისებურებებსა და ფინანსური სისტემის მონყობის თავისებურებებზე. შიდა სახელმწიფო ვალის ფინანსირების სამი ძირითადი მეთოდი არსებობს: ფულადი ემისია, ცენტრალური ბანკის პირდაპირი კრედიტები და სახელმწიფო სავალო ფასიანი ქაღალდების გამოშვება.

საქართველოს რეალობა დიდად არ განსხვავდება მსოფლიო პრაქტიკისაგან, საქართველოს ეროვნული ბანკი ასევე ასრულებს საქართველოს მთავრობის ბანკირისა და ფისკალური აგენტის როლს და მისი მოვალეობაა, საკონსულტაციო დახმარება გაუწიოს საქართველოს პრეზიდენტსა და საქართველოს მთავრობას ეროვნული ბანკის საქმიანობასთან დაკავშირებულ ან მისი კომპეტენციის სფეროში შემავალ ყველა საკითხზე [4]. გარდა ამისა, საქართველოს ეროვნულ ბანკს შეუძლია თავად შეასრულოს სახელმწიფო დანესებულებების საფინანსო აგენტის როლი შემდეგ საკითხებში: ა) მათ მიერ გამოშვებული სავალო ვალდებულებების რეალიზება, მათ შორის, ტრანსფერული აგენტის ან სხვა საჭირო ადმინისტრაციული ფუნქციების შესრულება; ბ) ძირითადი თანხებისა და პროცენტების გაცემა, ფასიანი ქაღალდების მიხედვით სხვა გადახდების წარმოება; გ) მათი ანგარიშებიდან საგადახდო ოპერაციების შესრულება [5].

6) ქვეყნის ოქრო-სავალუტო რეზერვების მართვის ფუნქცია. ქვეყნის ოქროსა და სავალუტო რეზერვების შენახვა და მართვა მიეკუთვნება ცენტრალური ბანკის ერთ-ერთ ტრადიციულ ფუნქციას, თუმცა, მას სხვა დატვირთვა აქვს დღეს, ვიდრე ჰქონდა ოქროს სტანდარტის დროს. განსხვავებით ოქროს სტანდარტისაგან, როცა ოქრო-სავალუტო რეზერვების ოდენობა დაკავშირებული იყო ბანკნოტების ემისიასთან და ქაღალდის ფული სრულად იყო

4 საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“, მუხლი 41.

5 საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“, მუხლი 44.

უზრუნველყოფილი ოქროს მარაგებით, დღევანდელ ეკონომიკაში იგი გვევლინება სარეზერვო აქტივად და საგარანტიო ფონდად საერთაშორისო ანგარიშსწორებისას. უმეტეს ქვეყნებში ოქრო-სავალუტო რეზერვების მარაგებს მართავს ცენტრალური ბანკი, თუმცა, არსებობს ქვეყნები, სადაც ამ უფლებამოსილებებით ფინანსთა სამინისტროა აღჭურვილი. ოქროს გარდა, ცენტრალურ ბანკში ინახება სხვადასხვა ქვეყნის ვალუტები, უპირველეს ყოვლისა, აშშ დოლარი, ფუნტი სტერლინგი, ევრო, იაპონური იენი, ჩინური იუანი და ა.შ. ოქრო-სავალუტო რეზერვების გამოყენება ხდება საერთაშორისო ანგარიშსწორებისას, ეროვნული ვალუტის კურსის შენარჩუნებისა და საგადამხდელო ბალანსის დეფიციტის დასაფარავად.

7) საგადამხდელო-საანგარიშსწორებო სისტემის ორგანიზების ფუნქცია. აღნიშნული ფუნქცია არის კიდევ ერთი ნიშანი ცენტრალური ბანკის განსაკუთრებულობისა, რაც იმით გამოიხატება, რომ მისი კლიენტები არიან არა მენარმეები და ფიზიკური პირები, არამედ საკრედიტო ორგანიზაციები. საგადამხდელო-საანგარიშსწორებო სისტემების მუშაობა მჭიდროდ უკავშირდება ცენტრალური ბანკის საქმიანობის ძირითად მიმართულებებს – ფინანსურ და ფულად-საკრედიტო სტაბილურობის უზრუნველყოფას. საგადამხდელო სისტემების მუშაობაში ცენტრალური ბანკების საქმიანობა გამოიხატება შემდეგი ძირითადი მიმართულებებით:

- **ცენტრალური ბანკი, როგორც საგადამხდელო სისტემის მომსახურების მიმწოდებელი.** ცენტრალური ბანკების ეს ფუნქცია ითვალისწინებს მისი, როგორც საგადამხდელო სისტემის მიმწოდებლის (სისტემის ოპერატორის), მიერ შესაბამისი სერვისის მიწოდებას მონაწილეებისათვის, რაც გულისხმობს: საკანონმდებლო ნორმატიული დოკუმენტაციის, პროგრამულ-ტექნიკური, საკომუნიკაციო და სხვა საშუალებების მიწოდებას. როგორც წესი, ცენტრალურ ბანკს აქვს მფლობელობაში ერთი საგადამხდელო სისტემა მაინც, რომლის მომსახურებით სარგებლობენ კომერციული ბანკები და ანგარიშსწორების სხვა მონაწილენი. საქართველოს ეროვნული ბანკის შემთხვევაში ასეთ სისტემას წარმოადგენს „რეალურ დროში ბანკთაშორისი ანგარიშსწორების სისტემა“ (RTGS);
- **ცენტრალური ბანკი, როგორც სახელმწიფო ინტერესების დამცველი.** მოცემული ფუნქციის შესრულებისას ცენტრალური ბანკი ასრულებს საგადამხდელო სისტემის „მარეგულირებლის“ ფუნქციას, ახორციელებს სისტემის მონაწილეთა ზედამხედველობას, უზრუნველყოფს საგადამხდელო სისტემების დაგეგმარებასა და მართვას და პრეტენზიების შემთხვევაში ასრულებს არბიტრის ფუნქციას;
- **ცენტრალური ბანკი, როგორც ყოველდღიური ანგარიშსწორების გარანტი.** ცენტრალური ბანკის ეს ფუნქცია, კომერციული ბანკების საქმიანობასთან დაკავშირებული ვალდებულებების დაზღვევის მიზნით, საგადამხდელო სისტემების სფეროში სახელმწიფო სახსრების ეფექტიანად გამოყენების პრაქტიკას წარმოადგენს.

გარდა ამისა, ბუნებრივია, ცენტრალური ბანკი თვითონაა საგადამხდელო სისტემების მომხმარებელი, მან თავისი საჭიროებებისათვის უნდა განახორციელოს სახსრების გადარიცხვის საკუთარი ოპერაციები (ანგარიშსწორება სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდებით, უცხოური ვალუტით და სხვა ოპერაციები),

ასევე უნდა შეასრულოს საანგარიშსწორებო ოპერაციები თავისი კლიენტების (სამინისტროების, უწყებების, ბანკებისა და სხვა ორგანიზაციების) სახელით. ასევე, ცენტრალური ბანკი, როგორც სამეურნეო სუბიექტი, ვალდებულია აწარმოოს სხვა მიმდინარე ოპერაციები – განახორციელოს საფინანსო-სამეურნეო საქმიანობასთან დაკავშირებული საანგარიშსწორებო საქმიანობა, გასცეს ხელფასი და სხვ., რისთვისაც ასევე აუცილებელია საგადამხდელო სისტემების გამოყენება.

მიუხედავად იმისა, რომ საგადამხდელო სისტემებში ცენტრალური ბანკების მონაწილეობის ხარისხთან დაკავშირებით სხვადასხვაგვარი მიდგომა არსებობს, საბოლოო მიზანი მაინც ერთია – სისტემებისადმი წვდომის უზრუნველყოფა, რომელიც შესაძლებლობის ფარგლებში აკმაყოფილებს მომხმარებლის ყველა მოთხოვნას, მუშაობს მინიმალური რისკით და ყველა მონაწილე მხარისათვის მისაღებ დანახარჯებს მოითხოვს.

ზემოაღნიშნული ფუნქციების შესრულება ამა თუ იმ ხარისხით ყველა ქვეყნის ცენტრალური ბანკისათვისაა დამახასიათებელი. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების კვალობაზე ხდება ცენტრალური ბანკის ფუნქციების კორექტირება. მაგალითად, ელექტრონული ანგარიშსწორებების ფართო განვითარების კვალობაზე ცენტრალური ბანკის, როგორც საანგარიშსწორებო ცენტრის, როლი სულ უფრო მცირდება, თუმცა, იზრდება მისი, როგორც საბანკო სისტემის ზედამხედველის მნიშვნელობა, რომლის ბოლო წლების ტენდენციაა შემოსავლების ლეგალიზებისა და ტერორიზმის დაფინანსების აღკვეთის ხელშეწყობის წინააღმდეგ მიმართული ღონისძიებები.

2.4. ცენტრალური ბანკის ფულად-საკრედიტო რეგულირების ინსტრუმენტები

როგორც წინა პარაგრაფში აღინიშნა, ცენტრალური ბანკის უმნიშვნელოვანეს ფუნქციას ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელება წარმოადგენს, რომელიც წარიმართება ე. წ. მონეტარული, ანუ ფულად-საკრედიტო რეგულირების ინსტრუმენტების მეშვეობით. აღნიშნული ინსტრუმენტების დახასიათებამდე კიდევ ერთხელ გავიხსენოთ, რომ ცენტრალური ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის მიზანია ფულადი ერთეულის მსყიდველობით უნარის შენარჩუნება, ფულადი გადახდებისა და ანგარიშსწორებების ეფექტიანი სისტემის არსებობა, რაც უზრუნველყოფს ეკონომიკურ ზრდას, ინფლაციისა და უმუშევრობის შემცირებას.

თუ მარტივად შევხედავთ ფულად-საკრედიტო პოლიტიკას, მისი არსი ისაა, რომ ცენტრალური ბანკი სასურველი მიზნის მისაღწევად ახდენს ზემოქმედებას არსებულ ეკონომიკურ კონიუნქტურაზე მიმოქცევაში არსებული ფულადი მასის მოცულობის ცვლილების მეშვეობით.

სანამ გადავალთ უშუალოდ ცენტრალური ბანკის ფულად-საკრედიტო ინსტრუმენტების დახასიათებაზე, მოვახდინოთ მათი გარკვეული კლასიფიკაცია.